

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO
TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (8 5) 239 6170 / 239 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

Analitinė apžvalga
21/117

2021-11-18

**Nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo ir baudmės vykdymo atidėjimo santykis
Europos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose**

Daugumos Europos valstybių baudžiamieji įstatymai numato galimybę tam tikromis sąlygomis taikyti laisvės atėmimo, o kai kuriais atvejais ir kitų bausmių (ypač finansinio pobūdžio sankcijų) vykdymo atidėjimą. Paprastai baudmės (visos ar jos dalies) vykdymas atidedamas tam tikram laikotarpiui, kurio metu nuteistasis turi nebenusikalsti ir vykdyti teismo išduotus nurodymus bei jo nustatytas pareigas (probacija). Jeigu nuteistasis probacijos laikotarpiu laikosi nustatytų sąlygų, jam pasibaigus, baudmė paprastai nebevykdoma. Pažymėtina, kad kai kuriose valstybėse laisvės atėmimo baudmės vykdymo atidėjimo taikymas gana griežtai ribojamas, nustatant, kad jis galimas tik tais atvejais, kai paskirtos baudmės terminas nėra ilgesnis kaip 1 (Lenkija) ar 2 (Slovėnija, Vokietija) metai.

Daugelyje Europos valstybių baudmės vykdymo atidėjimas siejamas su nusikalstama veika, už kurią skirta baudmė, padarytos žalos atlyginimu. Įprasta nustatyti žalos atlyginimą kaip vieną iš probacijos laikotarpiu nuteistajam tenkančių pareigų. Šveicarijoje žalos atlyginimo klausimas turi didelę reikšmę jau apsisprendžiant dėl paties baudmės vykdymo atidėjimo – teismas gali atsisakyti atidėti baudmės vykdymą, jeigu veiką padaręs asmuo nepademonstravo prideramų pastangų atlyginti jo padarytą žalą. Veiką padariusio asmens pastangos atlyginti žalą kai kuriais atvejais taip pat yra itin reikšmingos sprendžiant dėl baudmės vykdymo atidėjimo Vokietijoje.

Asmeniui, kuriam skirta baudmė yra atidedama, taip pat gali būti skirtos kitos finansinio pobūdžio pareigos, pavyzdžiui, pareiga atsisakyti dėl nusikalstamos veikos atsiradusio nepagrįsto praturtėjimo (Čekija), sumokėti tam tikrą pinigų sumą pagalbą nusikaltimų aukoms teikiančioms struktūroms (Lenkija, Nyderlandai, Portugalija) ir kt. Pažymėtina, kad kai kuriose šalyse, taikant laisvės atėmimo baudmės atidėjimą, nuteistajam gali būti skirta bauda, nors bendromis sąlygomis ji nebūtų taikoma (Danija, Lenkija).

Probacijos sąlygų nesilaikymas, įskaitant pareigos atlyginti padarytą žalą nevykdymą, paprastai laikomas galimu baudmės vykdymo atidėjimo panaikinimo pagrindu, tačiau skirtingų valstybių įstatymai šiuo požiūriu nevienodai griežti. Pavyzdžiui, Čekijoje, esant pagrindui vykdyti atidėtą baudmę, teismas tik išimtiniais atvejais gali nuspręsti, kad baudmės atidėjimas turi būti tęsiamas, modifikuojant probacijos sąlygas. Vis dėlto daugelyje valstybių teismai turi plačią diskreciją pagal konkrečias aplinkybes vertinti probacijos sąlygų pažeidimus ir taikyti įvairias priemones nuo nuteistojo įspėjimo iki baudmės vykdymo panaikinimo. Baudmės vykdymo panaikinimas dažniau taikomas šiurkštaus, pakartotinio ar nuolatinio nustatytų sąlygų nevykdymo atvejais.

Čekija

Pagal Baudžiamojo kodekso¹ 81 straipsnį teismas gali atidėti laisvės atėmimo iki trijų metų baudmės vykdymą, jeigu, atsižvelgiant į kaltininko asmenybės bruožus, jo gyvenimo ir darbo aplinką

¹ Zákon č. 40/2009 Sb. Zákon trestní zákoník: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

bei bylos aplinkybės, galima manyti, kad bausmės vykdymas nėra būtinas veiką padariusio asmens paskatinimui gyventi dorai. Laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimas nesustabdo kitų kartu su laisvės atėmimu paskirtų bausmių vykdymo.

Atidedamas laisvės atėmimo bausmės vykdymą, teismas skiria nuteistajam probaciją, kuri, skaičiuojant nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos, gali trukti nuo 1 iki 5 metų. Asmeniui, kuriam bausmės vykdymas atidėtas, teismas skiria tinkamus draudimus ir pareigas, numatytus BK 48 straipsnio 4 dalyje (pvz., draudimas lankytis tam tikrose vietose ir renginiuose, susitikti su tam tikrais asmenimis, pareiga tvarkingai mokėti alimentus, atsiprašyti nukentėjusiojo). Paprastai teismas įpareigoja nuteistąjį, kiek jis išgali, atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę ir neturtinę žalą arba atsisakyti dėl nusikalstamos veikos atsiradusio nepagrįsto praturtėjimo (BK 82 str.).

Pagal BK 84 straipsnį teismas probacijos laikotarpiu nuteistajam gali skirti ir priežiūrą², jeigu mano, kad reikalingas intensyvus nuteistojo elgesio stebėjimas ir kontrolė.

BK 83 straipsnyje nurodyta, kad nuteistajam, kurio bausmės vykdymas atidėtas, probacijos laikotarpiu gyvenus dorai ir vykdytąs nustatytas sąlygas (draudimus ir pareigas), teismas pripažįsta jį pasitaisiusiu, ir toks asmuo laikomas nuteistu. Kitu atveju, taip pat ir nesibaigus probacijos laikotarpiui, teismas nurodo, kad bausmė turi būti vykdoma. Tik išimtiniais atvejais, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes ir nuteistojo asmenybę, teismas gali, net ir esant pagrindui vykdyti atidėtą bausmę, nuspręsti, kad bausmės atidėjimas turi būti tęsiamas. Taip nusprendus, nuteistajam gali būti skiriama priežiūra³, pratęsimas probacijos laikotarpis ar nustatomi papildomi draudimai ir pareigos.

Danija

Pagal Baudžiamojo kodekso⁴ 56 straipsnį teismas, laikydamas, jog laisvės atėmimo bausmės vykdymas nebūtinas, nuosprendyje nurodo, kad jis atidedamas ir, pasibaigus probacijos laikotarpiui, nebetaikomas su sąlyga, kad nuteistasis probacijos metu nepadarys nusikalstamos veikos bei laikysis jam nustatytų pareigų. Probacijos trukmę nustato teismas, tačiau ji negali viršyti 3 metų (5 metų ypatingų aplinkybių atvejais).

Teismas, atidedamas bausmės vykdymą, gali skirti nuteistajam probacijos pareigūnų priežiūrą ir įvairias BK 57 straipsnyje nurodytas pareigas, įskaitant pareigą kompensuoti bet kokią nusikalstama veika padarytą žalą.

Jeigu teismas mano, kad konkrečiu atveju reali laisvės atėmimo bausmė yra būtina, tačiau su kaltininko asmeninėmis aplinkybėmis susijusi informacija rodo, kad reikėtų taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, teismas gali nuspręsti, kad dalis bausmės (iki 6 mėnesių) turi būti atlikta nedelsiant, o likusios bausmės dalies vykdymas atidedamas. Kartu su laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimu nuteistajam gali būti skirta bauda, be to, net ir tada, kai ji bendru atveju už atitinkamą nusikalstamą veiką nenumatyta (BK 58 str.).

Jeigu nuteistasis pažeidžia pagal BK 57 straipsnį nustatytas pareigas, *inter alia*, pareigą kompensuoti žalą, teismas gali:

- įspėti nuteistąjį;
- pratęsti probaciją (neviršijant jos maksimalaus termino);
- nuspręsti, kad atidėta laisvės atėmimo bausmė turi būti vykdoma (BK 60 str.).

² Priežiūra laikomas reguliarus nusikalstamą veiką padariusio asmens kontaktavimas su Probacijos ir mediacijos tarnybos pareigūnu, bendradarbiavimas sudarant ir vykdamas probacijos priežiūros planą bei teismo nustatytų ar pagal įstatymą privalomų sąlygų laikymosi kontrolė (BK 49 str.). Asmuo, kuriam skirta priežiūra, turi tam tikras BK 50 straipsnyje numatytas pareigas (pvz., laikytis priežiūros plano, prisistatyti probacijos pareigūno nurodytu metu, informuoti probacijos pareigūną apie savo gyvenamąją vietą, darbovietę ir kt.).

³ Jeigu priežiūra jau buvo skirta, ji gali būti griežtinama, nustatant nuteistajam papildomas pareigas (BK 86 str.).

⁴ *Straffeloven*: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2021/1851>

Jeigu nuteistasis probacijos laikotarpiu padaro naują nusikalstamą veiką ir iki jo pabaigos yra apkaltinamas, teismo sprendimu nedelsiant vykdoma ir už naują veiką, ir už ankstesnę veiką skirta bausmė. Tačiau, jeigu aplinkybės tai pateisina, galimos ir švelnesnės priemonės, pavyzdžiui, tik vienos bausmės vykdymas arba abiejų bausmių vykdymo atidėjimas (BK 61 str.).

Tais atvejais, kai teismas mano, jog bausmės vykdymo atidėjimas pagal BK 56 ir 57 straipsnių nuostatas yra nepakankamas, jis gali skirti bausmės vykdymo atidėjimą su sąlyga, kad nuteistasis atliks tam tikros trukmės viešuosius darbus visuomenės labui (jeigu nuteistasis gali juos atlikti) (BK 62 str.). Šalia nemokamų darbų nuteistajam gali būti taikomos ir BK 57 straipsnyje numatytos pareigos, įskaitant pareigą kompensuoti žalą (BK 63 str.).

Estija

Baudžiamojo kodekso⁵ 73 straipsnyje nurodyta, kad teismas, atsižvelgdamas į nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes ir kaltininko asmenį, gali nuspręsti, kad paskirtos laisvės atėmimo bausmės ar piniginės bausmės⁶ atlikimas nėra pagrįstas, ir visiškai ar dalinai atidėti jų vykdymą. Dalinio bausmės atidėjimo atveju teismas nurodo, kokia dalis bausmės turi būti įvykdyta nedelsiant. Atidedant bausmės vykdymą, skiriama probacija, kuri trunka nuo 1 iki 5 metų. Jeigu probacijos metu padaroma nauja nusikalstama veika, už kurią skiriamas laisvės atėmimas, nuteistajam skiriama ir vykdoma subendrinta bausmė. Tačiau teismas gali atidėti ir subendrintos bausmės vykdymą, vėl nustatydamas probaciją, jeigu nauja nusikalstama veika padaryta dėl neatsargumo. Jeigu ji tyčinė, subendrintos bausmės vykdymas gali būti atidėtas, pritaikant nuteistajam elektroninį stebėjimą. Jeigu laisvės atėmimo bausmė vykdoma, teismas gali pakeisti laisvės atėmimą viešaisiais darbais. Jeigu probacijos metu nuteistasis padaro naują nusikalstamą veiką ir nubaudžiamas pinigine bausme, skiriama subendrinta bausmė. Teismui nusprendus, gali būti vykdoma tik už naują veiką skirta piniginė bausmė.

Pagal BK 74 straipsnį teismas gali atidėti laisvės atėmimo bausmės (visos ar dalies) vykdymą, skirdamas ne tik probaciją, bet ir elgesio priežiūrą, tai yra, nustatydamas nuteistajam tam tikrus nurodymus ir pareigas, kuriuos jis turi vykdyti probacijos laikotarpiu (šiuo atveju probacija trunka nuo 6 mėnesių iki 5 metų). Minėti nurodymai ir pareigos išvardinti BK 75 straipsnyje (pvz., nurodymas gyventi teismo nustatytoje nuolatinėje rezidencijoje, pareiga ieškoti darbo ar mokytis, dalyvauti socialinėse programose). Tarp galimų pareigų nurodoma ir pareiga teismo nustatytu terminu atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą.

Jeigu probacijos laikotarpiu nuteistasis nevykdo priežiūros nurodymų ar pareigų ar padaro nusižengimą⁷, panašų į nusikaltimą, dėl kurio yra nuteistas, jis gali būti raštu įspėtas probacijos pareigūno, o teismas gali skirti papildomų įpareigojimų, pratęsti probacijos terminą (iki 1 metų) ar nurodyti, kad bausmė turi būti vykdoma (BK 74 str.).

Lenkija

Pagal Baudžiamojo kodekso⁸ 69 straipsnį teismas gali atidėti laisvės atėmimo iki vienerių metų bausmės vykdymą asmeniui, kuris nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo nubaudžtas laisvės atėmimo bausme, jeigu tai leidžia pasiekti bausmės tikslus, ypač užtikrinti, kad nebus vėl daromos nusikalstamos veikos. Teismas, spręsdamas dėl bausmės vykdymo atidėjimo, visų pirma

⁵ Penal Code: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/522012015002/consolide/current>

⁶ Piniginė bausmė – Estijos BK numatyta finansinio pobūdžio sankcija, kuri gali būti skirta fiziniams ir juridiniams asmenims už nusikalstamų veikų padarymą. Piniginės bausmės fiziniam asmeniui dydis siejamas ne tik su padarytos veikos pavojingumu, bet ir su kaltininko pajamomis (BK 44 str.).

⁷ Nusižengimas yra teisės pažeidimas, už kurį pagal Estijos BK ar kitus įstatymus gali būti baudžiama bauda, areštu ar vairavimo teisių atėmimu (BK 3 str.).

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

vertina veiką padariusio asmens požiūrį, jo asmenines savybes ir sąlygas, gyvenimo būdą bei elgesį po veikos padarymo.

Teismui nusprendus atidėti bausmės vykdymą, veiką padariusiam asmeniui skiriama probacija, kuri trunka nuo 1 iki 3 metų nuo nuosprendžio įsiteisėjimo. Kai kuriais atvejais probacija skiriama laikotarpiui nuo 2 iki 5 metų (pvz., kai padaroma smurtinė veika artimoje aplinkoje) (BK 70 str.).

Teismas, atidėdamas laisvės atėmimo bausmės vykdymą, gali skirti nuteistajam baudą, jeigu jos skyrimas su laisvės atėmimo bausme pagal kitas įstatymo nuostatas negalimas (BK 71 str.)⁹, ir nustatyti įvairias pareigas, kurias nuteistasis turi vykdyti teismo nurodytais terminais, tarp jų – pareigą sumokėti piniginę įmoką į Pagalbos nukentėjusiems asmenims ir popenitenciarinės pagalbos fondą¹⁰ arba atlyginti (visiškai ar dalinai) nusikalstama veika padarytą žalą (BK 72 str.).

Pagal BK 75 straipsnį teismas nurodo vykdyti bausmę, jeigu nuteistasis probacijos metu padaro panašią tyčinę veiką, už kurią skiriama laisvės atėmimo bausmė, netaikant jos atidėjimo, taip pat – jei asmuo, nuteistas už smurtinės nusikalstamos veikos artimoje aplinkoje padarymą, probacijos metu šiurkščiai pažeidžia teisės normas vėl smurtaudamas artimoje aplinkoje. Teismas gali nurodyti vykdyti bausmę tuo atveju, kai nuteistasis probacijos metu šiurkščiai pažeidžia teisės normas (ypač, jeigu padaro kitokią nusikalstamą veiką) arba nevykdo teismo nustatytų pareigų, įskaitant finansinio pobūdžio pareigas. Jeigu toks elgesys kartojasi po to, kai nuteistasis yra raštu įspėjamas, teismas nurodo vykdyti bausmę.

Kai kuriais teisės normų pažeidimo ar teismo nustatytų pareigų nevykdymo probacijos metu atvejais teismas, užuot nurodęs vykdyti laisvės atėmimo bausmę, gali šią bausmę pakeisti laisvės apribojimo bausme, kuri atliekama tam tikrą laiką nemokamai dirbant visuomenės labui, arba bauda (BK 75a str.).

Praėjus 6 mėnesiams nuo probacijos pabaigos, laikoma, kad ją atlikęs asmuo nėra teistas (lenk. *skazanie ulega zatarciu*). Tačiau kai kuriais atvejais (pvz., kai nuteistasis yra įpareigotas sumokėti piniginę įmoką) taip atsitinka tik pilnai įvykdžius pareigą, atleidus nuo jos ar suėjus jos vykdymo senačiai (BK 76 str.).

Nyderlandai

Pagal Baudžiamojo kodekso¹¹ 14a straipsnį, paskyrus nuteistajam laisvės atėmimo iki 2 metų bausmę, trumpalaikį laisvės atėmimą, viešuosius darbus ar baudą, teismas gali nuspręsti, kad bausmė visa apimtimi ar dalinai nebus vykdoma. Jeigu skirtas laisvės atėmimas nuo 2 iki 4 metų, teismas gali nustatyti, kad dalis bausmės (ne didesnė kaip 2 metai) nebus vykdoma. Teismas taip pat gali nustatyti, kad skirtos papildomos bausmės gali būti visa apimtimi ar dalinai nevykdomos.

BK 14b straipsnyje nurodyta, kad teismas, skyręs visišką ar dalinį paskirtos bausmės nevykdymą, turi nustatyti nuteistajam probacijos laikotarpį. Šio laikotarpio trukmė bendru atveju neviršija 3 metų¹².

Pagal BK 14c straipsnį BK 14a straipsnis, kuriame numatyta teismo sprendimo dėl bausmės (jos dalies) nevykdymo galimybė, taikomas su bendrąja sąlyga, kad nuteistasis probacijos laikotarpiu nepadarys nusikalstamos veikos. Taip pat, taikant BK 14a straipsnį, visam probacijos laikotarpiui ar jo daliai gali būti nustatytos įvairios specialiosios sąlygos, kurių turi laikytis nuteistasis. Tarp tokių sąlygų BK 14c nurodomas ir visiškas ar dalinis nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas ar

⁹ Pagal BK 71 straipsnį skirta bauda nevykdoma, jeigu nusprendžiama vykdyti atidėtą laisvės atėmimo bausmę, o laisvės atėmimo bausmė trumpinama pagal tam tikras proporcijas įskaitant jau sumokėtas baudos įmokas.

¹⁰ Bendru atveju tokios įmokos dydis neviršija 60 tūkstančių zlotų (BK 43a str.).

¹¹ *Wetboek van Strafrecht*: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2021-07-01>

¹² Tačiau probacijos trukmė gali siekti ir 10 metų, jeigu yra pagrindo manyti, kad nuteistasis gali pakartoti nusikaltimą, kuriuo kėsinamasi į vieno ar kelių asmenų kūno neliečiamybę, arba nusikaltimą, kuriuo žalojama gyvūnų sveikata ar kenkiama jų gerovei.

atitaisymas, teismo nustatyto dydžio pinigų sumos sumokėjimas į Nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo fondą ar organizacijos, kuri atstovauja nusikaltimų aukų interesams, sąskaitą ir kt.

Pagal Baudžiamojo proceso kodekso¹³ 6:6:21 straipsnį prokuroras kreipiasi į teismą dėl baudmės, kuri buvo nevykdoma teismo sprendimu, vykdymo, jeigu nustato, kad nuteistasis nevykdo nustatytų sąlygų, o išpėjimas nėra pakankamas. Teismas taip pat gali nuspręsti, kad vietoje neįvykdytos laisvės atėmimo baudmės nuteistajam yra skirtini viešieji darbai.

Portugalija

Baudžiamojo kodekso¹⁴ 50 straipsnyje nurodyta, kad teismas atideda laisvės atėmimo iki 5 metų baudmės vykdymą, jeigu, atsižvelgdamas į nuteistojo asmenybę, gyvenimo sąlygas, elgesį iki ir po veikos padarymo bei veikos padarymo aplinkybes, mano, jog baudmės tikslams pasiekti pakaks vien veikos pasmerkimo ir įkalinimo grėsmės. Baudmės vykdymas atidedamas laikotarpiui nuo 1 iki 5 metų.

Nuspręsdamas atidėti baudmės vykdymą, teismas nustato nuteistajam tam tikras pareigas (BK 51 str.), nurodo laikytis tam tikrų elgesio taisyklių (BK 52 str.) ar skiria probaciją (pastaroji, sudarant socialinės readaptacijos planą, paprastai skiriama jauniems nuteistiesiems, padariusiems veikas iki jiems sukankant 21 metams (BK 53-54 str.)).

BK 51 straipsnyje numatytos pareigos yra siejamos su nuteistojo padarytos žalos kompensavimu. Nuteistasis gali būti įpareigotas:

- per tam tikrą laiko tarpą visiškai ar dalinai (kiek teismas mano esant įmanoma) atlyginti žalą nukentėjusiam asmeniui ar patikimomis garantijomis užtikrinti, kad žala bus atlyginta;
- suteikti nukentėjusiam asmeniui adekvačią moralinę satisfakciją;
- perduoti viešajai ar privačiai socialinio solidarumo institucijai arba valstybei tam tikrą pinigų sumą.

BK 56 straipsnyje nurodyta, kad laisvės atėmimo baudmės vykdymo atidėjimas panaikinamas, jeigu jo laikotarpiu nuteistasis:

- a) šiurkščiai ar pakartotinai pažeidžia nustatytas pareigas, elgesio taisykles ar socialinės readaptacijos planą;
- b) padaro nusikalstamą veiką, už kurią yra nuteisiamas, ir parodo, kad tikslai, dėl kurių buvo atidėtas baudmės vykdymas, negali būti pasiekti.

Baudmės vykdymo atidėjimo panaikinimas reiškia, kad laisvės atėmimo baudmė, numatyta nuosprendyje, turi būti vykdoma. Nuteistajam negražinamos įmokos, kurias jis įmokėjo baudmės vykdymo atidėjimo metu.

Švelnesniais nustatytų pareigų, elgesio taisyklių pažeidimų ar socialinės readaptacijos plano nevykdymo atvejais teismas nepanaikina baudmės vykdymo atidėjimo, tačiau skiria išpėjimą, pareikalauja baudmės vykdymo atidėjimo sąlygų vykdymo garantijų, nustato naujas pareigas, elgesio taisykles, papildo socialinės readaptacijos planą arba pailgina baudmės vykdymo atidėjimo laikotarpį (BK 55 str.).

Slovėnija

Baudžiamojo kodekso¹⁵ 57 straipsnyje nurodyta, kad teismas gali skirti nusikaltusiam asmeniui baudmę ir atidėti jos vykdymą. Baudmė nevykdoma, jeigu nuteistasis nepadarо naujos nusikalstamos veikos probacijos laikotarpį, kurio trukmė yra nuo 1 iki 5 metų. Teismas gali

¹³ Wetboek van Strafvordering: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001903/2021-11-09>

¹⁴ CÓDIGO PENAL DE 1982 VERSÃO CONSOLIDADA POSTERIOR A 1995:

http://www.pgdlisboa.pt/leis/lei_mostra_articulado.php?ficha=1&artigo_id=&nid=109&pagina=1&tabela=leis&nverso=&so_miolo=

¹⁵ Kazenski zakonik (KZ-1): <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>

nustatyti, kad atidėta bausmė bus vykdoma taip pat tuo atveju, jeigu nuteistasis neįvykdys nusikalstama veika įgytų pajamų restitucijos, neatlygins veika padarytos žalos ar nevykdys kitų nustatytų pareigų. Teismas nustato pareigų įvykdymo terminą probacijos laikotarpio ribose. Turi būti vykdomos apsaugos priemonės (slov. *varnostni ukrepi*)¹⁶, skirtos šalia bausmės, kurios vykdymas atidėtas.

Pagal BK 64 straipsnį teismas gali skirti bausmės vykdymo atidėjimą su priežiūra, kuri vykdoma teismo nustatytą probacijos laikotarpio dalį. Šiuo atveju teismas taip pat gali skirti vieną ar daugiau nurodymų, numatytų BK 65 straipsnyje (pvz., gydytis nuo priklausomybių (jei nuteistasis sutinka), mokytis ar naudotis konsultacijomis (pvz., psichologo), naudoti pajamas, užtikrinant išpareigojimų šeimai vykdymą, nesilankyti tam tikrose vietose). Nuteistojo priežiūrą nustatytu probacijos laikotarpiu įgyvendina probacijos tarnybos paskirtas konsultantas (BK 66 str.).

Teismas gali taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, jeigu nusikaltęs asmuo nuteisiamas laisvės atėmimu iki 2 metų arba bausmė. Bausmės vykdymo atidėjimas netaikomas, kai už padarytą nusikaltimą yra numatyta ne mažesnė bausmė kaip 3 metai laisvės atėmimo. Teismas atideda bausmės vykdymą, kai, atsižvelgdamas į kaltininko asmenybę, gyvenimo būdą, kaltės laipsnį ir kitas veikas padarymo aplinkybes, mano, kad jis ateityje nebedarys nusikalstamų veikų. Jei su bausme, kurios vykdymas atidėtas, yra skiriamos papildomos bausmės, teismas gali nuspręsti, kad jos vykdytinos (BK 58 str.).

Teismas turi panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą, kai nuteistasis probacijos laikotarpiu padaro vieną ar daugiau nusikalstamų veikų, už kurias skiriamas laisvės atėmimas 2 ar daugiau metų. Kitais atvejais, taip pat ir tuo atveju, kai nuteistasis nustatytu terminu neįvykdo nusikalstama veika įgytų pajamų restitucijos ar neatlygina veika padarytos žalos, gali būti priimtas teismo sprendimas vykdyti bausmę, tačiau gali būti ir apsiribota probacijos ir priežiūros sąlygų modifikavimu¹⁷ (BK 59, 61, 67 str.).

Bausmės vykdymo atidėjimas panaikinamas probacijos metu. Kai kuriais atvejais, įskaitant nustatytų pareigų neįvykdymą nustatytu terminu, teismas gali panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą per vienerius metus nuo probacijos laikotarpio pabaigos (BK 62 str.).

Šveicarija

Pagal Baudžiamojo kodekso¹⁸ 42 straipsnį teismas paprastai atideda piniginės bausmės¹⁹ ar laisvės atėmimo, kurio trukmė neviršija 2 metų, vykdymą, išskyrus atvejus, kai bausmės vykdymas yra būtinas neleidžiant nuteistajam vėl nusikalsti. Tik esant itin palankioms aplinkybėms bausmės vykdymas gali būti atidėtas asmeniui, kuris per penkis metus iki veikos padarymo jau buvo nuteistas laisvės atėmimu daugiau kaip 6 mėnesiams.

BK 42 straipsnio 3 dalyje bausmės vykdymo atidėjimas specialiai susietas su padarytos žalos kompensavimu – teismas gali atsisakyti atidėti bausmės vykdymą, jeigu nuteistasis nepademonstravo prideramų pastangų atlyginti jo padarytai žalai²⁰.

¹⁶ Apsaugos priemonės (pvz., draudimas užsiimti tam tikra profesija, vairuotojo pažymėjimo galiojimo suspendavimas, draudimas bendrauti su nusikalstamos veikos auka) numatytos BK 69 straipsnyje.

¹⁷ Teismas turi panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą, jeigu, atidėjęs bausmės vykdymą, nustatoma, kad nuteistasis iki bausmės vykdymo atidėjimo padarė nusikalstamą veiką, ir nebūtų buvę pagrindo atidėti bausmės vykdymą, jeigu informacija apie šią veiką būtų buvusi žinoma (BK 60 str.).

¹⁸ *Swiss Criminal Code*: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en

¹⁹ Piniginė bausmė – Šveicarijos BK numatyta finansinio pobūdžio sankcija, skiriama už baudžiamųjų nusižengimų (pranc. *délits*) padarymą. Skiriamos piniginės bausmės dydis siejamas ne tik su padarytos veikos pavojingumu ir ją padariusio asmens kaltumu, bet ir su kaltininko pajamomis bei finansine padėtimi (BK 10 ir 34 str.).

²⁰ Pažymėtina, kad pagal Šveicarijos BK 53 straipsnį nusikalstamą veiką padaręs asmuo, kuris atlygino padarytą žalą ar dėjo visas prideramas pastangas, kad tai būtų padaryta, gali būti apskritai atleistas nuo baudžiamojo persekiojimo, jeigu už padarytą veiką jis baustinas laisvės atėmimu iki 1 metų, atidedant vykdymą, pinigine bausme, atidedant vykdymą, ar bausmė, o viešasis ar nukentėjusio asmens interesus baudžiamojo persekiojimo atžvilgiu yra menkas ir kaltininkas pripažįsta padaręs veiką.

Teismas tam tikromis aplinkybėmis gali pritaikyti ir dalinį laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą, nustatydamas, kad dalis bausmės (ne didesnė kaip 50 proc.) turi būti atlikta nedelsiant, o kitos dalies vykdymas atidedamas (BK 43 str.).

Jeigu teismas atideda visos bausmės ar jos dalies vykdymą, jis skiria nuteistajam probaciją, trunkančią nuo 2 iki 5 metų. Šiuo laikotarpiu nuteistajam teismo gali būti skirta probacijos pagalba ir elgesio nurodymai (BK 44 str.). Probacijos pagalba apima reikiamas socialines ir specialistų paslaugas, kurios skirtos užkardyti nusikaltimų recidyvą ir įgalinti nusikaltusių asmenų socialinę integraciją (BK 93 str.). Elgesio nurodymai yra tam tikri draudimai ar įpareigojimai, susiję tam tikrų profesijų praktikavimu, gyvenamąja vieta, transporto priemonių valdymu, medicinine ir psichologine terapija bei žalos atlyginimu (BK 94 str.).

Pagal BK 45 straipsnį geras nuteistojo elgesys probacijos laikotarpio metu užtikrina, kad bausmė nebebus vykdoma.

Jeigu nuteistasis nusikalsta probacijos laikotarpiu ar nesilaiko probacijos pagalbos sąlygų arba elgesio nurodymų, bausmės ar jos dalies vykdymo atidėjimas gali būti teismo panaikintas, kai pagal aplinkybes reikia tikėtis, kad nuteistasis ir vėl nusikals. Kitais atvejais taikomos švelnesnės priemonės (pvz., įspėjimas, probacijos laikotarpio pratęsimas) (BK 46, 95 str.).

Vokietija

Pagal Baudžiamojo kodekso²¹ 56 straipsnį asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu iki 1 metų, teismas atideda bausmės vykdymą ir skiria probaciją, jeigu yra pagrindo manyti, kad nuosprendis savaime bus pakankamas įspėjimas nuteistajam ir jis ateityje nedarys nusikalstamų veikų net ir neatlikęs bausmės. Teismas, sprenddamas dėl bausmės atidėjimo, turi atsižvelgti į nuteistojo asmenines savybes, ankstesnę istoriją, padarytos veikos aplinkybes, nuteistojo elgesį po veikos padarymo ir tikėtinas bausmės vykdymo atidėjimo pasekmes. Jeigu teismas, bendrai įvertinęs padarytą veiką ir nuteistojo asmenybę, nustato, kad yra ypatingų aplinkybių, bausmės vykdymas, skiriant probaciją, gali būti atidėtas ir asmeniui, nuteistam laisvės atėmimu iki 2 metų. Šiuo atveju teismas turi ypač atsižvelgti į nuteistojo pastangas atlyginti jo padaryta veika sukeltą žalą.

Teismas, skirdamas bausmės vykdymo atidėjimą, nustato probacijos terminą, kuris negali būti trumpesnis kaip 2 metai ir ilgesnis kaip 5 metai (BK 56a str.).

Skirdamas probaciją, teismas gali nustatyti nuteistajam tam tikras sąlygas ir nurodymus (BK 56b ir 56c str.). Nurodymai labiau susiję su tam tikro gyvenimo būdo palaikymu probacijos metu (pvz., nurodymas nesusitikti su tam tikrais asmenimis ar neturėti tam tikrų daiktų), o sąlygos siejamos su nuteistojo padarytos žalos kompensavimu. Sąlygos gali būti šios:

- 1) dėti visas pastangas veika padarytos žalos atlyginimui;
- 2) sumokėti tam tikrą pinigų sumą labdaros organizacijai, jeigu tai tinkama padarytos veikos ir nuteistojo asmenybės požiūriu;
- 3) atlikti tam tikrus darbus visuomenės labui;
- 4) sumokėti tam tikrą pinigų sumą į valstybės iždą.

2-4 sąlygos nenustatomos, jei tai trukdytų 1 sąlygos įvykdymui. Jeigu nuteistasis pasiūlo tam tikrus savo padarytos žalos atlyginimo būdus ir galima tikėtis, kad tai bus padaryta, teismas preliminarai susilaiko nuo sąlygų nustatymo.

Nustatytų sąlygų šiuurkštus ar nuolatinis nevykdymas yra vienas iš pagrindų, dėl kurių teismas panaikina bausmės vykdymo atidėjimą (BK 56f str.). Esant bausmės vykdymo atidėjimo panaikinimo pagrindams, teismas gali nepanaikinti bausmės vykdymo atidėjimo tik tais atvejais, kai mano, kad pakaktų:

- nustatyti papildomas sąlygas ar nurodymus nuteistajam;

²¹ German Criminal Code: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

- pratęsti probacijos ar elgesio stebėjimo²² trukmę.

Jeigu teismas nepanaikina bausmės vykdymo atidėjimo, pasibaigus probacijos laikotarpiui bausmė nebevykdoma (BK 56g str.).

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento

Tyrimų skyriaus

vyresnysis patarėjas Vidmantas Punelis

Tel. (8 5) 239 6186, el. p. vidmantas.punelis@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą. Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2021

²² Elgesio stebėjimas – papildomai šalia laisvės atėmimo bausmės kai kuriais atvejais skiriama prevencinė priemonė. Asmenys, kuriems ji taikoma, yra stebimi priežiūros institucijos ir probacijos pareigūnų, turi vykdyti tam tikrus teismo skirtus nurodymus (BK 68-68b str.).